

ЯК ІНТЕГРУВАТИ УКРАЇНСЬКЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ДО ВНУТРШНЬОГО РИНКУ ТА СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС?

Дослідження проведено за підтримки ІСАР Єднання у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства», що реалізується ІСАР Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку.

Зміст дослідження не обов'язково відображає погляди ІСАР Єднання, погляди Агентства США з міжнародного розвитку або Уряду США.

ПІДГОТУВАЛИ:

Яна Охріменко, старша економістка

ДАТА:

25 червня 2024 р.

ЗМІСТ

1.	Головне	4
2.	Сільське господарство в Україні та ЄС: Порівняння за ключовими показниками	4
2.1.	Порівняння за загальними економічними показниками	4
2.2.	Порівняння за обсягом та структурою виробництва	6
2.2.1.	Рослинництво	7
2.2.2.	Тваринництво	8
3.	Торгівля сільськогосподарською продукцією між Україною та ЄС	9
3.1.	Обсяг торгівлі та ключові країни-партнери	11
3.2.	Структура торгівлі сільськогосподарськими товарами між Україною та ЄС	14
3.3.	Динаміка української торгової спеціалізації в продукції АПК	15
4.	Потенційні наслідки участі України в САП ЄС та чим вони будуть зумовлені	16
4.1.	Бюджет САП ЄС	18
4.2.	Економічні наслідки САП ЄС для країн-членів	19
4.2.1.	Рівень концентрації ринку	20
4.2.2.	Продуктивність сільськогосподарського виробництва	20
4.2.3.	Регіональна нерівність	21
4.3.	САП ЄС 2023-2027	21
5.	Висновки та рекомендації	22

Центр економічної стратегії – незалежний центр досліджень державної політики. Завдання ЦЕС – підтримка реформ в Україні з метою досягнення стійкого економічного зростання країни. Центр робить внесок у розробку стратегії економічного зростання України, здійснює незалежний аналіз найбільш важливих аспектів державної політики, а також працює над посиленням громадської підтримки реформ. Заснований у травні 2015 року.

Наші принципи:

- Економічна свобода (лібералізація, дерегуляція, приватизація)
- Вільна та чесна конкуренція
- Менша роль держави за підвищення її ефективності
- Інформаційна прозорість та свобода слова
- Верховенство права та захист приватної власності
- Здорові та стабільні державні фінанси
- Економіка, що створена на засадах знань.

Для більш детальної інформації про ЦЕС просимо звертатися до В'ячеслава Ноздріна, директора з комунікацій (тел.: (044) 492-7970, office@ces.org.ua).

Також запрошуємо відвідати наш сайт www.ces.org.ua та слідкувати за нами у соціальних медіа facebook.com/cesukraine чи twitter.com/ces_ukraine.

---

1. ГОЛОВНЕ

«Сільське господарство та розвиток сільських територій» - 11-й із 35-ти переговорних розділів для вступу України до ЄС. В минулому, вимоги ЄС щодо трансформації саме сільськогосподарського сектору у великій мірі визначали хід перемовин про вступ з Польщею¹ в 2004 році, а також Болгарією² та Румунією³ в 2007 році. Більшість країн-кандидатів Західних Балкан досі не змогли досягти значного прогресу в інтеграції аграрного сектору до внутрішнього ринку через відсутність адміністративних спроможностей та непослідовність в запровадженні реформ⁴. Таким чином, а також зважаючи на значний розмір українського аграрного сектору, цей переговорний розділ може стати одним із наріжних каменів перемовин між Україною та Європейською комісією.

Дана аналітична записка – друга у серії досліджень викликів та перспектив пов'язаних з інтеграцією українського аграрного сектору до ЄС – має на меті визначити ключові засади секторальної інтеграції української аграрної галузі до внутрішнього ринку ЄС. Дослідження включає порівняльний аналіз структури сільського господарства в Україні та ЄС та аналіз ключових торгових партнерів та структури торгівлі сільськогосподарськими товарами між Україною та ЄС. Окрім того, ми аналізуємо можливий вплив вступу України до ЄС на бюджет Спільної аграрної політики (САП) та наслідки участі в САП для української сільськогосподарської галузі. Завдяки цьому, ми формулюємо ключові засади та принципи секторальної інтеграції українського агропереробного сектору до внутрішнього ринку ЄС.

2. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО В УКРАЇНІ ТА ЄС: ПОРІВНЯННЯ ЗА КЛЮЧОВИМИ ПОКАЗНИКАМИ

Українська модель сільськогосподарського виробництва значно відрізняється від моделі прийнятої в більшості країн-членів ЄС. Цей розділ присвячено аналізу основних спільних рис і відмінностей між вищезгаданими. Ми порівнюємо загальноекономічні показники, структуру ринку, а також структуру виробництва України та країн-членів ЄС.

2.1. ПОРІВНЯННЯ ЗА ЗАГАЛЬНИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ

Сільське господарство – одна із ключових галузей виробництва в Україні: частка доданої вартості сільського, рибного, та лісового господарства значно перевищує аналогічний показник в країнах-членах ЄС. Відповідно, в

---

¹ Kowalski, A., Wigier, M., & Chmieliński, P. (2010). ADJUSTMENT OF POLAND'S AGRICULTURE AND FOOD SECTOR TO CHALLENGES OF AGRICULTURAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 4, 39-44. <https://doi.org/10.19041/APSTRACT/2010/3-4/6>.

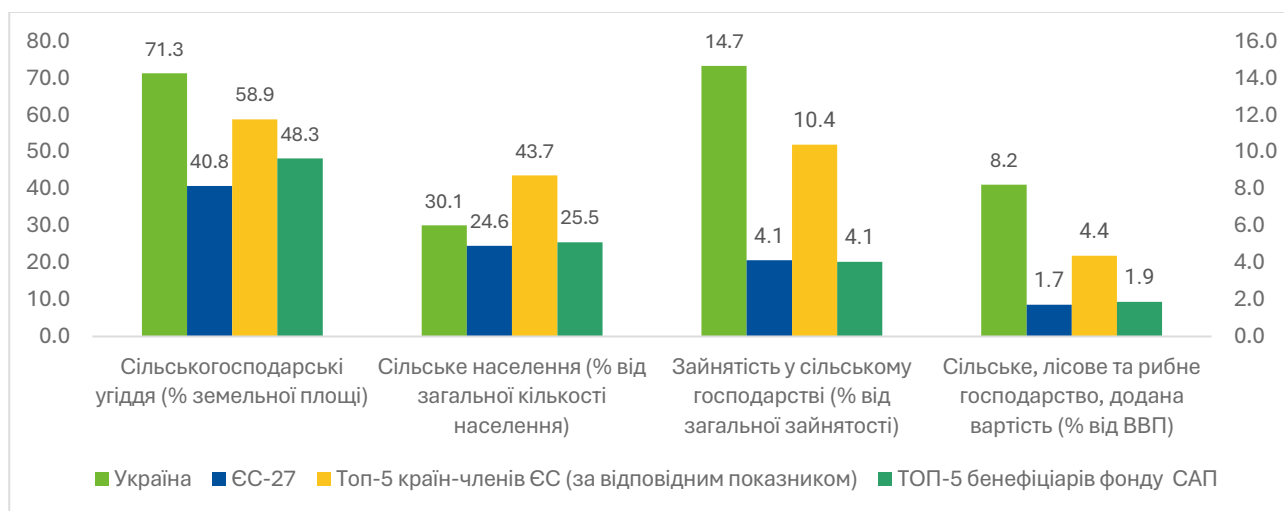
² Sabeva, M. (2020). Effect of Policy Measures Supporting the Agricultural Sector in Bulgaria After EU Membership. *Economic Alternatives*, 91-104. <https://doi.org/10.37075/ea.2020.1.05>.

³ Chivu, L., Vasile, A., & Ciutacu, C. (2017). SIMILARITIES AND DISSIMILARITIES BETWEEN THE EU AGRICULTURAL AND RURAL DEVELOPMENT MODEL AND THE ROMANIAN AGRICULTURE. CHALLENGES AND PERSPECTIVES. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*.

⁴ Erjavec, E., Volk, T., Rednak, M., Ciaian, P., & Lazdinis, M. (2020). Agricultural policies and European Union accession processes in the Western Balkans: aspirations versus reality. *Eurasian Geography and Economics*, 62, 46 - 75. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1756886>.

Україні, 14,7% зайнятих працюють в агропромисловому секторі. Близько 71,3% українських земель – це сільськогосподарські угіддя.

Рисунок 1. Порівняння окремих показників аграрного сектору в Україні та ЄС-27

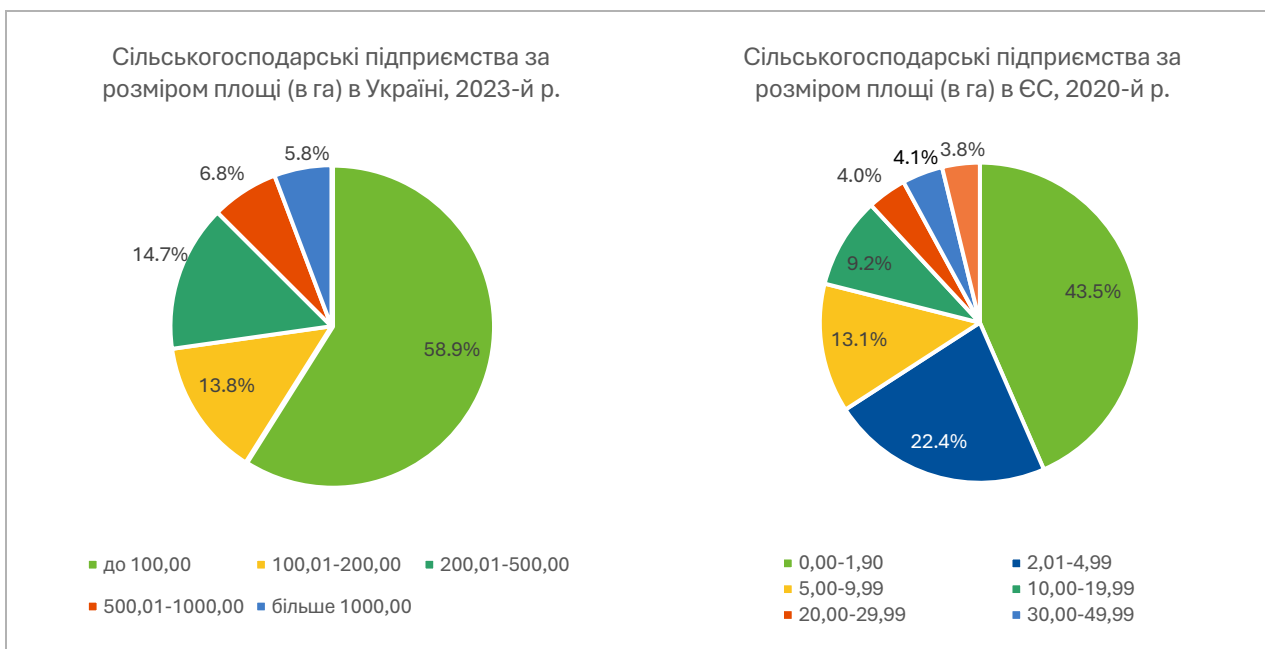
Джерело: дані Світового Банку.

Примітка: на основі останніх доступних даних (2021 і 2022 роки). Столпчик "Топ-5 країн ЄС (за певним показником)" показує середнє значення для 5 країн ЄС, які характеризуються найвищим значенням відповідного показника. У столпчику "Топ-5 отримувачів САП" вказано середнє значення відповідного показника для 5 країн ЄС, які отримали найбільші виплати з фондів ЄАФРР ("перша складова") та ЄАІФРР/ЄІСП ("друга складова") у 2022 році; до переліку увійшли Франція, Італія, Німеччина, Польща та Іспанія.

Держави-члени ЄС відрізняються меншими розмірами фермерських господарств, в той час як Україна має великомасштабні, орієнтовані на експорт сільськогосподарські підприємства. Наприклад, згідно з найбільш актуальними даними, на українські підприємства площею до 100 га припадає 58,9% усіх сільськогосподарських підприємств, тоді як в ЄС – 96,2%. Окрім того, станом на 2020-й рік, 93% фермерських господарств в ЄС – це так звані «родинні ферми», в яких від 50% складає робоча сила власне родини⁵.

⁵ [Most of the 9.1 million farms in the EU are family-run - Eurostat \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1)

Рисунок 2. Частка сільськогосподарських підприємств за площею господарських територій в Україні та ЄС

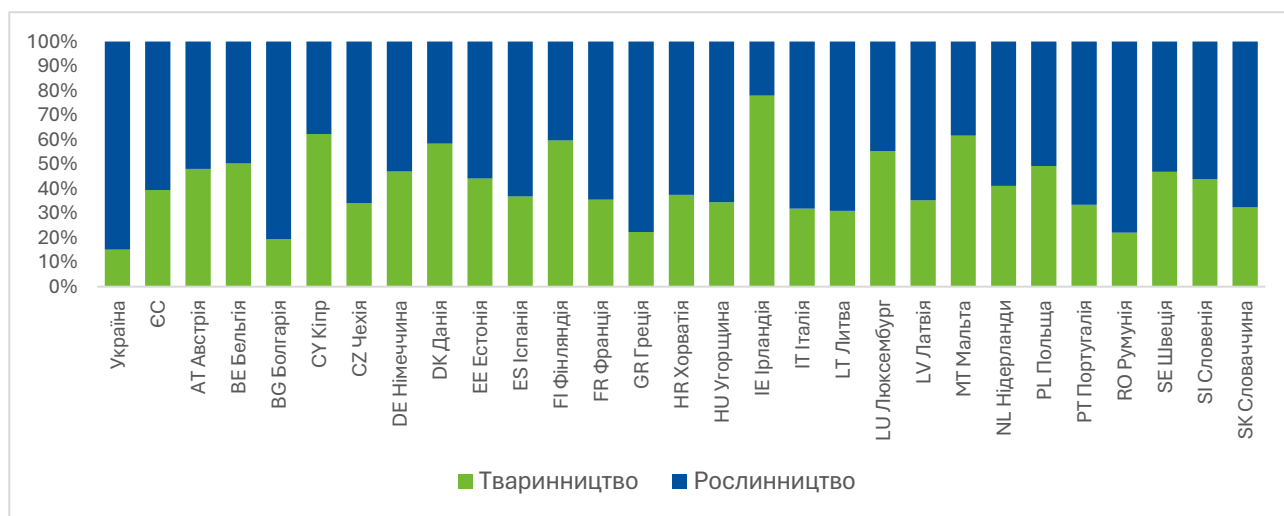
Джерело: візуалізація ЦЕС на основі найбільш актуальних даних [Держстату](#) та [Євростату](#).

2.2. ПОРІВНЯННЯ ЗА ОБСЯГОМ ТА СТРУКТУРОЮ ВИРОБНИЦТВА

У структурі українського сільського господарства переважає рослинництво: станом на 2021 рік, вартість продукції тваринництва складала лише 15,2% від загальної вартості сільськогосподарської продукції⁶ (при чому, ця частка зменшувалася протягом останніх десятиліть). Переважна більшість країн-членів ЄС демонструють більш збалансовану структуру виробництва, за винятком Болгарії та Румунії, які, подібно до України, спеціалізуються на рослинництві.

⁶ Обчислення ЦЕС на основі даних Держстату.

Рисунок 3. Порівняння структури вартості сільськогосподарської продукції в Україні, ЄС, та країнах-членах ЄС в 2021-му році*

Джерело: розрахунки та візуалізація ЦЕС на основі даних [Держстату](#) та [Євростату](#).

* Для України, дані за 2021 рік – найбільш актуальні за показниками обсягу виробництва сільськогосподарської продукції різних категорій.

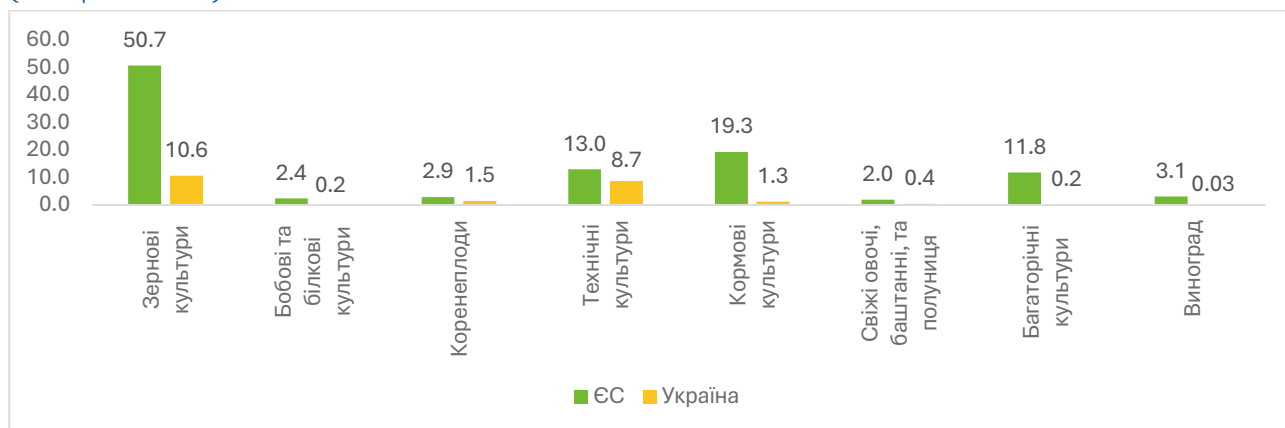
Розгляньмо більш детально обсяги та структуру рослинництва та тваринництва в Україні та ЄС в наступних частинах цього розділу.

2.2.1. РОСЛИННИЦТВО

Наприкінці 2021-го року, близько 28,8 млн га українських земель було відведено під виробництво ключових сільськогосподарських культур. До кінця 2023-го року, обсяг аграрних земель зменшився на 20,7%⁷ (частина територій перейшли під контроль ворога, значні площі заміновано). Війна та односторонні торгові преференції з боку ЄС дещо змінили структуру сільськогосподарського виробництва в Україні між 2021-м та 2023-м роком: зокрема, частка земель відведених під зернові культури зменшилася на 7,9 в.п., тоді як частка технічних культур зросла на 6,6 в.п. Україна має великі площі орних земель зі значними обсягами виробництва зерна та соняшникової олії, що робить її одним з найбільших світових виробників. На противагу, рослинництво ЄС більш диверсифіковане: якщо не брати до уваги культури, що вимагають специфічних кліматичних умов (наприклад, цитрусові та оливки), питома частка багаторічних культур, коренеплодів, та овочів вища. Особливої уваги заслуговує група кормових культур: в ЄС, зважаючи на значно більший, аніж в Україні, розмір тваринницької галузі, потреба у кормах вища. Крім того, утримання достатніх площ «зелених земель» – один із напрямків так званого «Зеленого ладу», спрямований на захист природного середовища. Модель рослинництва Болгарії та Румунії досить подібна до української – ключову роль відіграють зернові та технічні культури.

⁷ Обчислення ЦЕС на підставі даних Держстату за 2021 та 2023 рік.

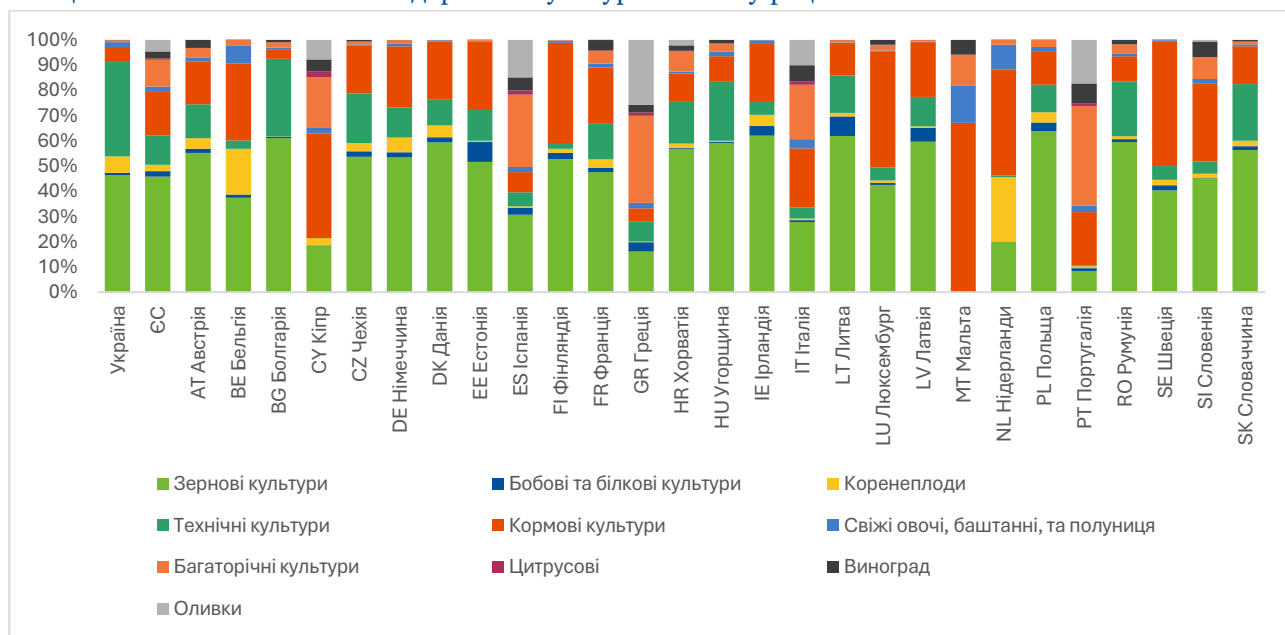
Рисунок 4. Порівняння посівної площі для ключових рослинних культур в Україні та ЄС в 2023-му році (площа в млн га)

Джерело: розрахунки та візуалізація ЦЕС на основі даних [Держстату](#) та [Євростату](#).

Методологічна примітка: Держстат та Євростат використовують різні підходи до класифікації продуктів рослинництва, тож ми використали класифікацію ЄС та згрупували українські продукти відповідно до неї. У випадку ЄС, група кормових культур включає «Рослини, що були зібрані з полів зеленими», адже переважну частку культур цієї групи використовують для виготовлення кормів.

Рисунок 5. Порівняння структури рослинництва в Україні, ЄС, та країнах-членах ЄС за посівною площею основних сільськогосподарських культур в 2023-му році

Джерело: розрахунки та візуалізація ЦЕС на основі даних [Держстату](#) та [Євростату](#).

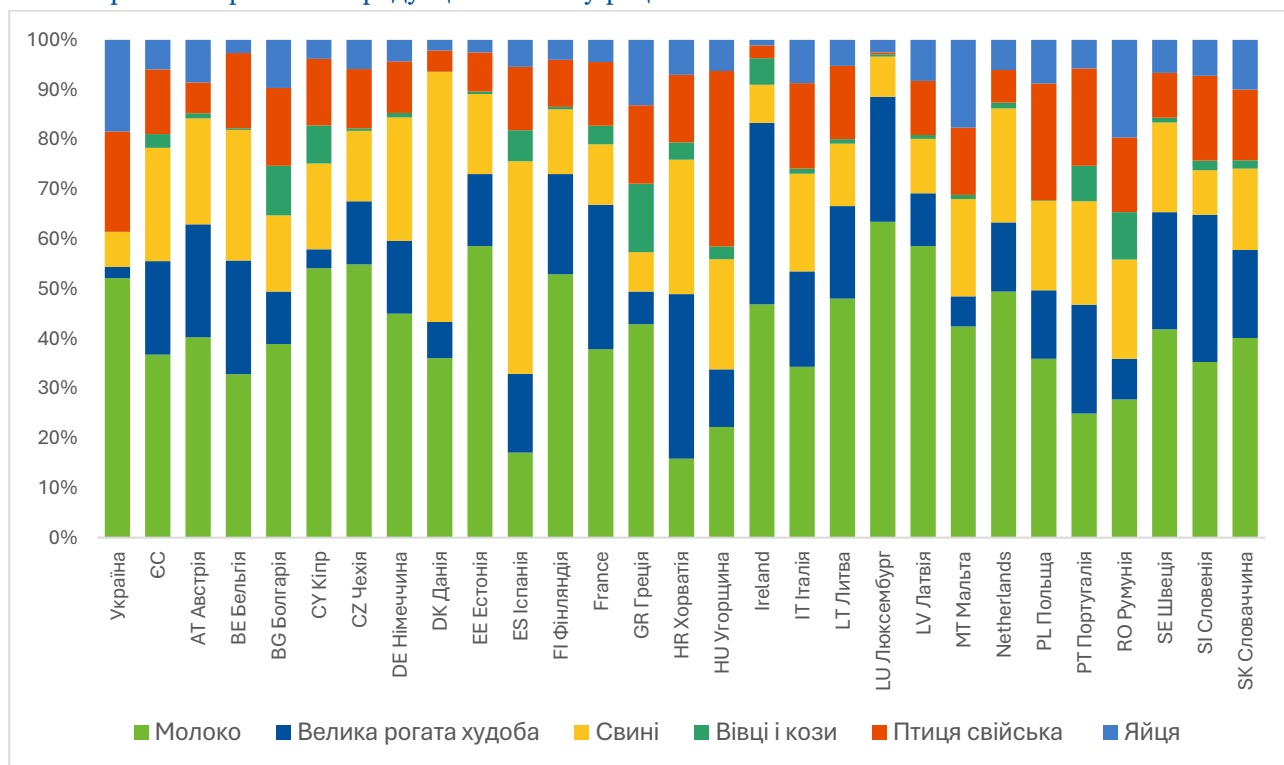
Методологічна примітка: Держстат та Євростат використовують різні підходи до класифікації продуктів рослинництва, тож ми використали класифікацію ЄС та згрупували українські продукти відповідно до неї. У випадку ЄС, група кормових культур включає «Рослини, що були зібрані з полів зеленими», адже переважну частку культур цієї групи використовують для виготовлення кормів.

2.2.2. ТВАРИННИЦТВО

Як згадано вище, тваринництво в Україні менш розвинене у порівнянні з тваринництвом. На противагу більшості країн-членів ЄС, Україна має досить слабо диверсифіковане тваринництво: основна частка виробництва припадає на молоко та яйця. Левова частка вартості свійських тварин припадає на птицю.

Рисунок 6. Порівняння структури харчових продуктів тваринництва в Україні, ЄС, та країнах-членах ЄС за вартістю виробленої продукції в 2021-му році*

Джерело: розрахунки та візуалізація ЦЕС на основі даних Держстату щодо [обсягу виробництва](#) та [цін](#) сільськогосподарських продуктів і [Євростату](#).

Методологічна примітка: Євростат надає деталізовану статистику щодо вартості виробництва сільськогосподарських товарів, на протипагу Держстату; отже, дані для України – це оцінка ЦЕС.

* Найбільш повні дані для України доступні за 2021-й рік.

3. ТОРГІВЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

У 2014 році відбулось підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом⁸. Створення Повної та всеохопної зони вільної торгівлі сприяло поглибленню торгових відносин між Україною та ЄС. Проте, адміністративні обмеження на товари аграрної галузі – тарифні квоти – продовжували діяти до червня 2022-го року. У червні 2022 року, ЄС пішов на безпрецедентний крок – повне тимчасове зняття обмежень на українські товари з метою підтримки української економіки у стані широкомасштабної війни⁹. Проте, вже в березні 2023-го року, фермери країн «східного фронтиру» ЄС почали протести, що призвели тимчасових та санкціонованих Європейською Комісією обмежень на імпорт українських пшениці, кукурудзи, ріпаку, та соняшнику¹⁰. Із закінченням терміну дії обмежень восени 2023-го року, польські фермери поновили протести, що продовжувалися до квітня 2024-го року (принаймні, на момент завершення цього дослідження).

⁸ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01))

⁹ [Regulation \(EU\) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part](#)

¹⁰ [Commission adopts exceptional and temporary preventive measures on limited imports from Ukraine](#)

У січні 2024-го року, Європейська комісія рекомендувала продовжити дії автономних торгових преференцій для України з 6-го червня 2024-го до 5-го червня 2025-го року¹¹. Проте, проєкт регламенту також містив положення про «автоматичні запобіжні заходи» (поновлення тарифних квот) на українські товари, що можуть значно вплинути на ринки країн-членів ЄС. Остаточний список цих товарів включає птицю, яйця, цукор, овес, кукурудзу, крупи та мед¹². У 2023-му році, ці товари загалом становили 16,6% вартості українського експорту до ЄС, з чого 14,1% припадало на кукурудзу. За винятком останньої, запобіжні заходи не стосуватимуться інших ключових статей українського експорту до ЄС, зокрема, соняшникової олії та пшениці, на які в 2023-му році припадало 7,7% і 5,2% загальної вартості європейського імпорту з України, відповідно¹³.

Загалом, ідея запобіжних заходів полягає в тому, аби безмитний імпорт семи українських сільгосп товарів не перевищував середній показник за останні два з половиною роки. Два роки безмитної торгівлі з ЄС створили певні стимули до змін, і частковий відкат до довосенних квот стане досить відчутним для деяких виробників. Це стосується, зокрема, виробників цукру: між 2022-м та 2023-м роком, посівна площа та валовий збір цукрового буряку збільшилися на 35,9% та 32,1%¹⁴, відповідно, зважаючи на значний попит в країнах ЄС та скасування досить високої базової ставки тарифних квот (33,9 або 41,9 євро за 100 кг, в залежності від ступеня обробки¹⁵). Новий ліміт, хоч і перевищує тарифну квоту прописану Угодою більш ніж в 10 разів¹⁶, блокує можливості для подальшого розширення виробництва. Подібним чином, можливість вільно торгувати з ЄС дозволяла українським виробникам яєць та птиці нарощувати обсяг виробництва в умовах нестабільного домашнього попиту.

У процесі роботи над новим регламентом Комісія відзначила необхідність перегляду положень про торгівлю в рамках Угоди про асоціацію (це мало відбутися ще в 2022-му році). Цей сигнал варто розцінювати як готовність і надалі поглиблювати торгові стосунки з Україною, проте в більш упорядкований спосіб.

---

¹¹ [Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part - Letter to the Chair of the European Parliament's Committee on International Trade \(INTA\) - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#)

¹² [Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part](#)

¹³ Джерело: розрахунки Центру Економічної Стратегії на основі даних [Eurostat Comext](#) (Extra-EU imports since 2010 by partner and other partner, by HS2-4-6 and CN8 (DS-059332)).

¹⁴ Обчислення ЦЕС на основі даних [Держстату](#).

¹⁵ Див. [Додаток I-A Угоди про асоціацію](#).

¹⁶ Джерело: розрахунки Центру Економічної Стратегії на основі даних [Eurostat Comext](#) (Extra-EU imports since 2010 by partner and other partner, by HS2-4-6 and CN8 (DS-059332)). Методологічна примітка: групування продуктів за 8-значними кодами здійснено відповідно до положень нового регламенту, згідно з класифікацією [Додатку I-A Угоди про асоціацію](#): овес (oats), яйця (eggs and albumins), крупи (barley groats and meal; cereal grains otherwise worked), мед (natural honey), птиця (poultry meat and poultry meat products), цукри (sugars), кукурудза (maize, floor and pallets). Для розрахунків, ми використовували обсяг імпорту товарів, що були вироблені в Україні та прибули до ЄС з території України. З метою зменшення можливих похибок через загальну систему реєстрації імпорту в країнах-членах ЄС, за країну призначення українських товарів було вибрано ЄС загалом.

Решту цього розділу присвячено детальному аналізу торгівлі товарами агропромислового комплексу між Україною та ЄС в розрізі ключових партнерів, структури експорту та імпорту, а також торгової спеціалізації українських агроекспортерів.

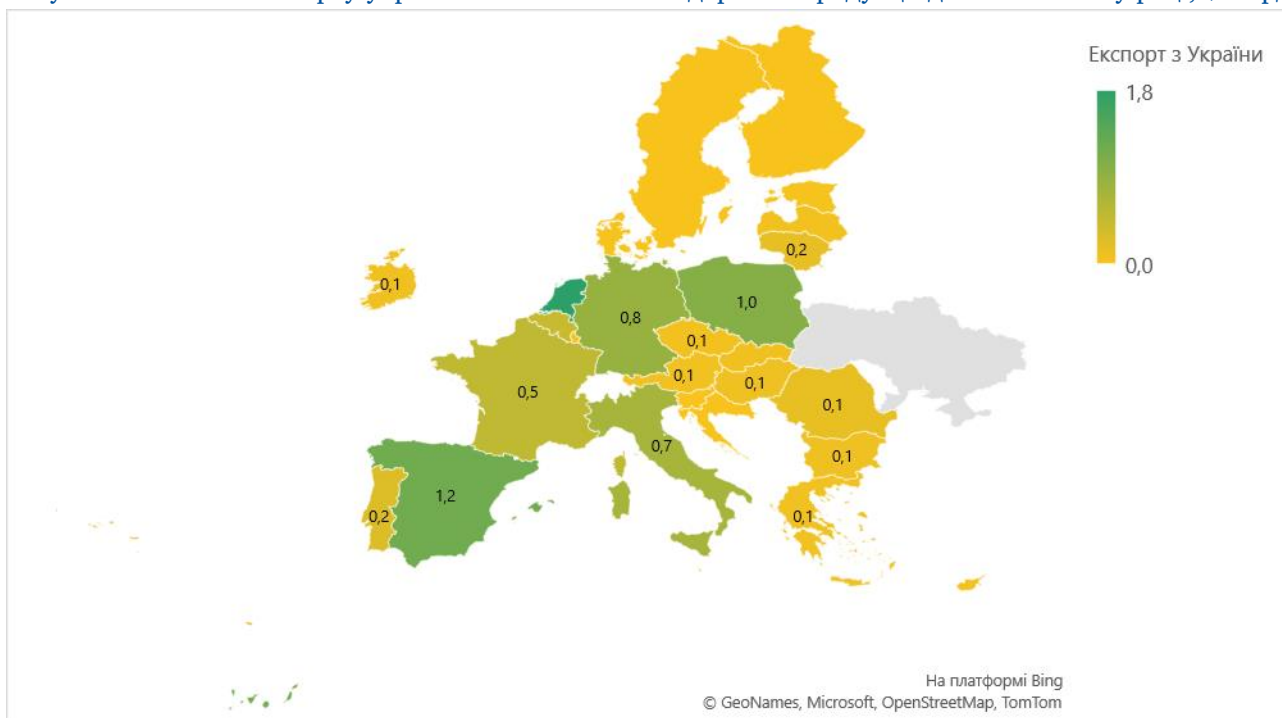
3.1. ОБСЯГ ТОРГІВЛІ ТА КЛЮЧОВІ КРАЇНИ-ПАРТНЕРИ

За даними Держаної митної служби України за 2023-й рік, загальна вартість експорту українських сільськогосподарських товарів до ЄС склала \$11,2 млрд, тоді як країни-члени ЄС експортували до України сільськогосподарських товарів на \$3,3 млрд. Румунія, Польща, та Іспанія належали до топ-трійки імпортерів українських товарів; Україна найбільше імпортувала з Польщі, Італії, та Німеччини. Однак, варто зважати, що повномасштабна війна (і, як наслідок, втрата деяких ринків збуту), односторонні торгові преференції з боку Євросоюзу та періодична блокада західних кордонів польськими фермерами значно вплинули на тренди міжнародної торгівлі в Україні. Між 2021-м та 2023-м роком, Україна збільшила експорт сільськогосподарської продукції до ЄС на \$3,5 млрд (і це попри те, що обсяг експорту українських сільськогосподарських товарів зменшився загалом на \$5,8 млрд за аналогічний період).

Між 2021-м та 2023-м роком, український експорт агропродукції до Польщі збільшився в 1.6 разів; проте, обсяг експорту до Румунії збільшився в 18,2 разів (і Польща, і Румунія виступали зі обмеження українського експорту сільськогосподарської продукції до Європи навесні 2023-го року; проте, на відміну від Польщі, румунські фермери не вдавалися до протестів після закінчення терміну тимчасових обмежень у вересні 2023-го року). Польща та Румунія імпортують значні обсяги українських сільськогосподарських товарів (переважно зернових), проте, вони мають спільний кордон з Україною: значна частка зерна прямує далі до західної Європи.

Якщо ж говорити про імпорт агропродукції до України, то, окрім незначного збільшення його обсягів (на \$0,5 млрд), значних змін у структурі імпортерів між 2021-м та 2023-м роком не відбулося.

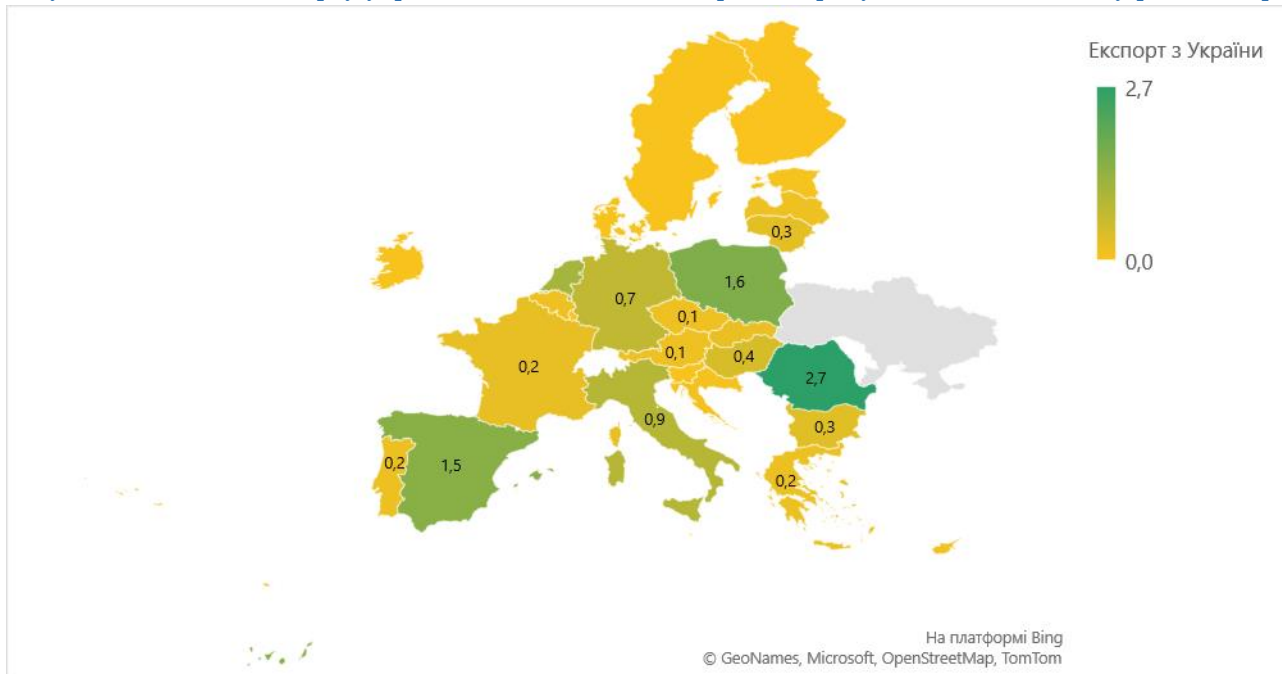
Рисунок 7.1. Обсяг експорту української сільськогосподарської продукції до ЄС в 2021-му році, \$ млрд

Джерело: візуалізація ЦЕС на основі даних [Державної Митної Служби](#).

Методологічна примітка: в ЄС застосовуються загальна система обліку зовнішньої торгівлі, тоді як в Україні – спеціальна. Зважаючи на це, а також відсутність фактичних митних кордонів між країнами-членами ЄС, українська митна статистика більш надійна, коли йдеться про облік торгівлі з окремими країнами-членами ЄС. Агреговані величини співставні із торговою статистикою ЄС [Eurostat Comext](#) (Extra-EU imports since 2010 by partner and other partner, by HS2-4-6 and CN8 (DS-059332)).

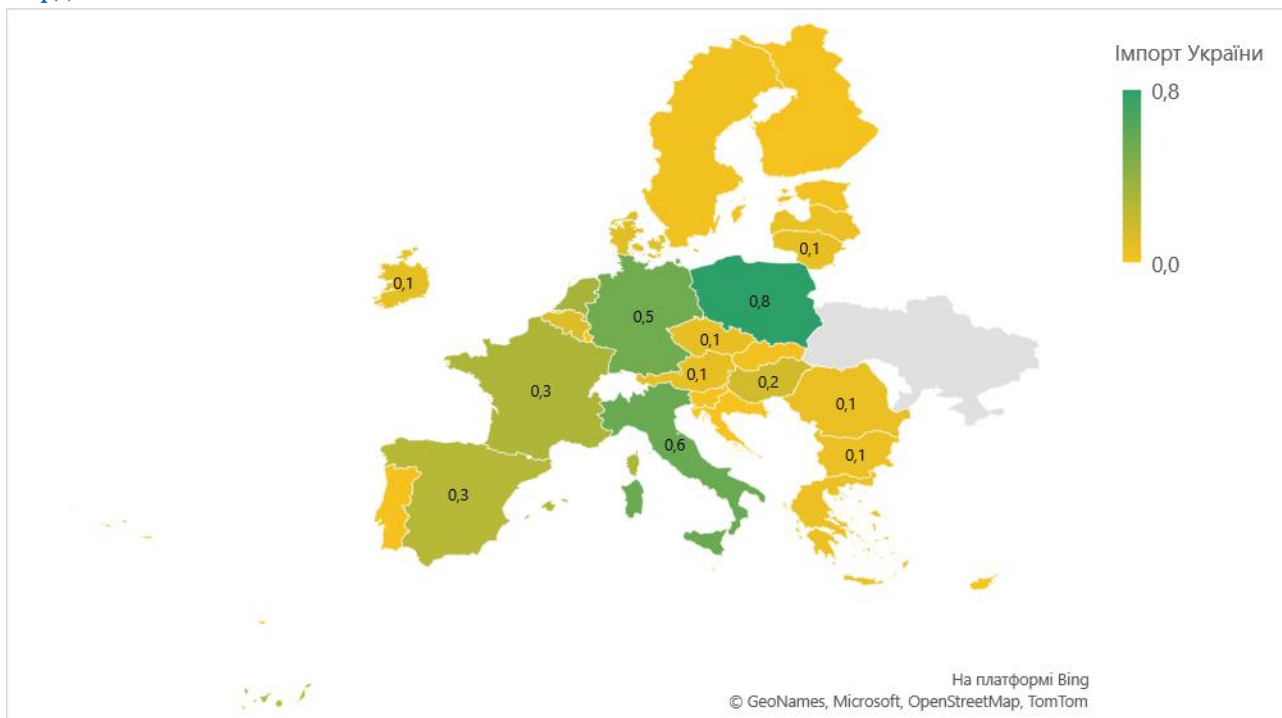
Рисунок 7.2. Обсяг експорту української сільськогосподарської продукції до ЄС в 2023-му році, \$ млрд

Джерело: візуалізація ЦЕС на основі даних [Державної Митної Служби](#).

Методологічна примітка: в ЄС застосовуються загальна система обліку зовнішньої торгівлі, тоді як в Україні – спеціальна. Зважаючи на це, а також відсутність фактичних митних кордонів між країнами-членами ЄС, українська митна статистика більш надійна, коли йдеться про облік торгівлі з окремими країнами-членами ЄС. Агреговані величини співставні із торговою статистикою ЄС [Eurostat Comext](#) (Extra-EU imports since 2010 by partner and other partner, by HS2-4-6 and CN8 (DS-059332)).

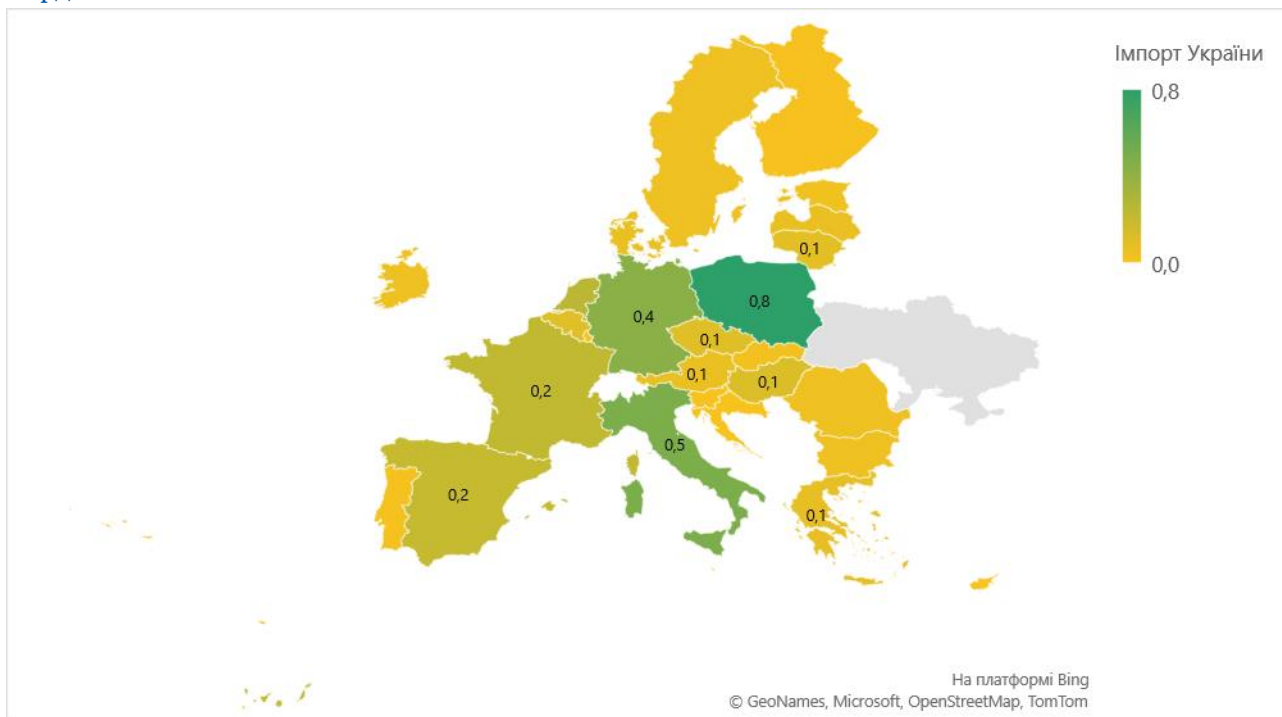
Рисунок 8.1. Обсяг імпорту європейської сільськогосподарської продукції до України в 2021-му році, \$ млрд

Джерело: візуалізація ЦЕС на основі даних [Державної Митної Служби](#).

Методологічна примітка: в ЄС застосовуються загальна система обліку зовнішньої торгівлі, тоді як в Україні – спеціальна. Зважаючи на це, а також відсутність фактичних митних кордонів між країнами-членами ЄС, українська митна статистика більш надійна, коли йдеться про облік торгівлі з окремими країнами-членами ЄС.

Рисунок 8.2. Обсяг імпорту європейської сільськогосподарської продукції до України в 2023-му році, \$ млрд

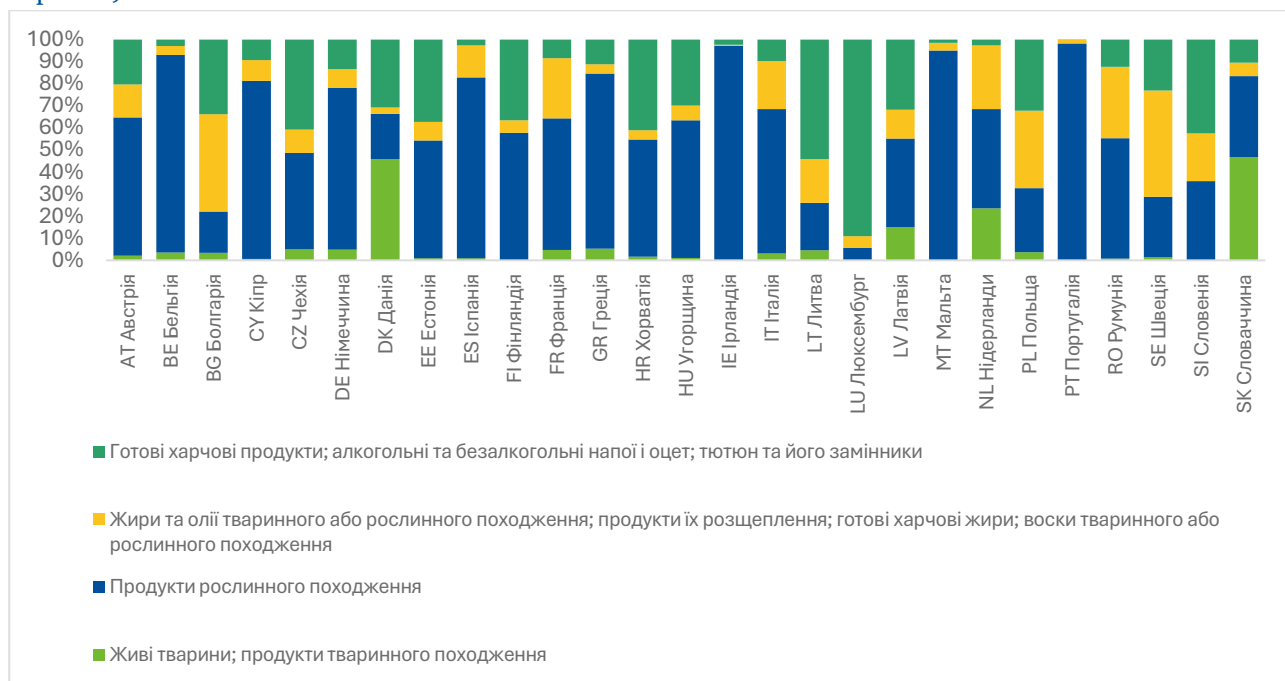
Джерело: візуалізація ЦЕС на основі даних [Державної Митної Служби](#).

Методологічна примітка: в ЄС застосовуються загальна система обліку зовнішньої торгівлі, тоді як в Україні – спеціальна. Зважаючи на це, а також відсутність фактичних митних кордонів між країнами-членами ЄС, українська митна статистика більш надійна, коли йдеться про облік торгівлі з окремими країнами-членами ЄС.

3.2. СТРУКТУРА ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

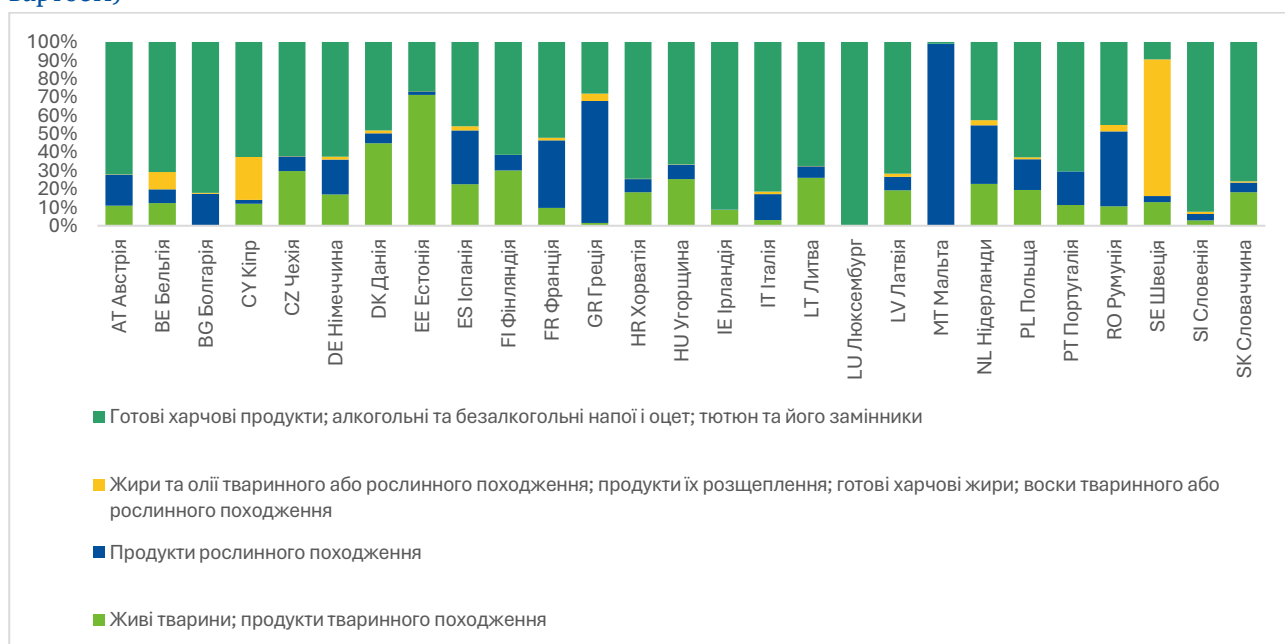
Товарна структура українського аграрного експорту до ЄС відрізняється для різних країн-членів ЄС. Продукти рослинництва переважають в українському експорті (див. Рис. 9). З іншого боку, готові харчові продукти з вищою доданою вартістю переважають серед українського імпорту (див. Рис. 10).

Рисунок 9. Структура українського аграрного експорту до країн ЄС в 2023-му році (частка від загальної вартості)

Джерело: розрахунки та візуалізація ЦЕС на основі даних Державної Митної Служби.

Рисунок 10. Структура українського аграрного імпорту з країн ЄС в 2023-му році (частка від загальної вартості)

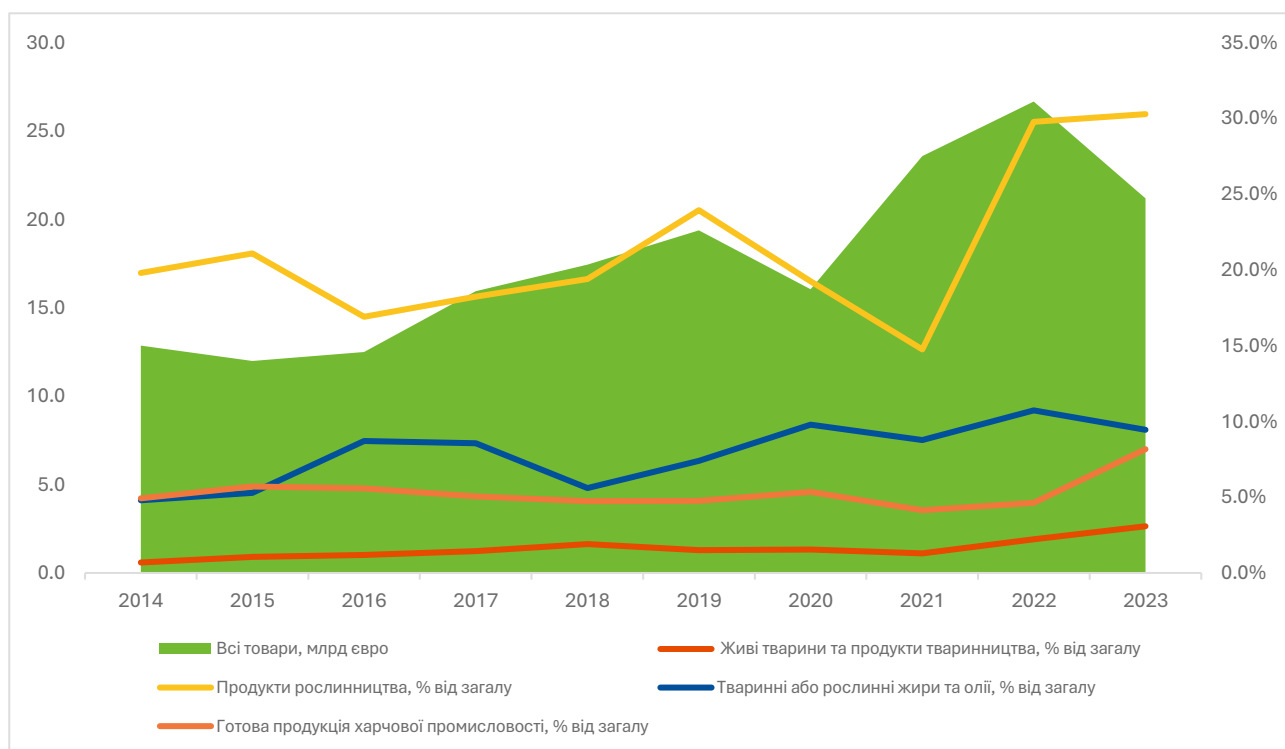
Джерело: розрахунки та візуалізація ЦЕС на основі даних Державної Митної Служби.

3.3. ДИНАМІКА УКРАЇНСЬКОЇ ТОРГОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В ПРОДУКЦІЇ АПК

Угода про створення Поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС набула чинності на початку 2016-го року, і це помітно позначилося на обсязі експорту українських товарів до ЄС (див. Рис. 10). До початку широкомасштабного вторгнення, максимальна частка товарів агропромислового комплексу в українському експорті до ЄС сягала 37,6%; проте, в 2023-му році, вона становила вже 51%.

Згідно з класичною теорією міжнародної торгівлі, послаблення законодавчих обмежень на торгівлю призводить до збільшення обсягу експорту товарів, у виробництві котрих країна має порівняльну перевагу (тобто, здатність виробляти одиницю товару з меншим альтернативним коштом, ніж торгові партнери). Проте, у випадку України, руйнування промислових потужностей та збільшення внутрішнього попиту призвело до скорочення експорту металургійної та важкої промисловості. Отже, рівень торгівельної спеціалізації в продуктах АПК, який ми спостерігаємо зараз – аномально високий, і його можна пояснити односторонніми торговими преференціями з боку ЄС лише частково.

Рисунок 10. Динаміка загального обсягу імпорту українських товарів в ЄС та часток продуктів агропромислового комплексу

Джерело: розрахунки та візуалізація ЦЕС на основі даних [Eurostat Comext](#) (Extra-EU imports since 2010 by partner and other partner, by HS2-4-6 and CN8 (DS-059332)).

Повне зняття обмежень на імпорт українських товарів до ЄС можна розцінювати як умовну репетицію вільного ринку. Між 2021-м та 2022-м роком, обсяг українського експорту продуктів тваринництва та рослинництва збільшився на 96,3% та 128,2%, відповідно. У той же час, експорт готових продуктів харчової промисловості (тобто, сільськогосподарських товарів з вищою доданою вартістю) збільшився усього на 26,4%. Отже, український сільськогосподарський сектор дійсно має найбільш відчутну торгівлю перевагу саме у рослинницькій галузі.

4. ПОТЕНЦІЙНІ НАСЛІДКИ УЧАСТІ УКРАЇНИ В САП ЄС ТА ЧИМ ВОНИ БУДУТЬ ЗУМОВЛЕНІ

САП ЄС – це політика Європейського Союзу, спрямована на розвиток сільського господарства та сільських територій, забезпечення достойного рівня життя фермерів, та стабілізацію сільськогосподарських ринків. САП ЄС фінансується із бюджету ЄС; кошти, в основному, виділяються із наступних фондів:

- **Європейського фонду сільськогосподарських гарантій** (European agricultural guarantee fund – EAGF, так званий «перший компонент»). З цього фонду фінансуються насамперед прямі виплати фермерам та заходи, пов'язані із втручанням держави у ринок сільськогосподарських товарів.
- **Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій** (European agricultural fund for rural development – EAFRD, так званий «другий компонент»). Цей фонд зосереджено на ініціативах з розвитку сільських територій, включаючи підтримку інвестицій у сільське господарство, екологічну стійкість та диверсифікацію сільської економіки.

Основні принципи політики САП ЄС визначаються колективно державами-членами та лишаються незмінними протягом певного періоду (прикладом, чинна стратегія САП ЄС зобов'язує на період з 2023 по 2027 рік, а попередня діяла в 2014-2022 роках – термін було продовжено через пандемію). Кожна країна-член має обов'язок створювати та запроваджувати національну стратегію розвитку сільських територій та сільського господарства, що має узгоджуватися із чинною САП ЄС. Відповідно, кожен національний уряд отримує кошти на реалізацію національної стратегії. Таким чином, країни-члени ЄС мають певний рівень автономії в запровадженні САП ЄС.

Участь в САП ЄС добровільна. Фермерські господарства мають право на виплати за умови виконання умов САП ЄС (ці умови зазвичай відображають природоохоронні та суспільні цілі САП і періодично оновлюються). В рамках САП 2014-2022, фермери могли розраховувати на різні групи виплат¹⁷:

- **Відокремлені платежі**, тобто, платежі, що мають на меті вирівняти та стабілізувати доходи фермерів. Ці платежі не «прив'язані» до рівня виробництва напряду, лише до розміру підприємства. Фермери користуються переважно схемою Basic payment scheme, що враховує історичний обсяг виплат або інші чинники для обчислення поточних виплат. Переважна більшість країн, що приєдналися до ЄС в 2004-му році і пізніше, користуються дещо спрощеною схемою Single area payment. Власники тваринницьких ферм також можуть скористатися з відокремлених платежів, якщо підтримують пасовиська у відповідності до природоохоронних стандартів САП ЄС. В групу відокремлених платежів входить також додаткова допомога (наприклад, додаткові виплати від національного уряду).
- **Субсидії на рослинництво**: субсидії на сільськогосподарські культури, включаючи компенсаційні виплати/зональні виплати, зарезервовані премії, та іншу підтримку, що «прив'язана» до рівня виробництва.
- **Субсидії на тваринництво**, тобто виплати, що зумовлені кількістю домашньої худоби;
- **Субсидії на інвестиції в сільське господарство**;

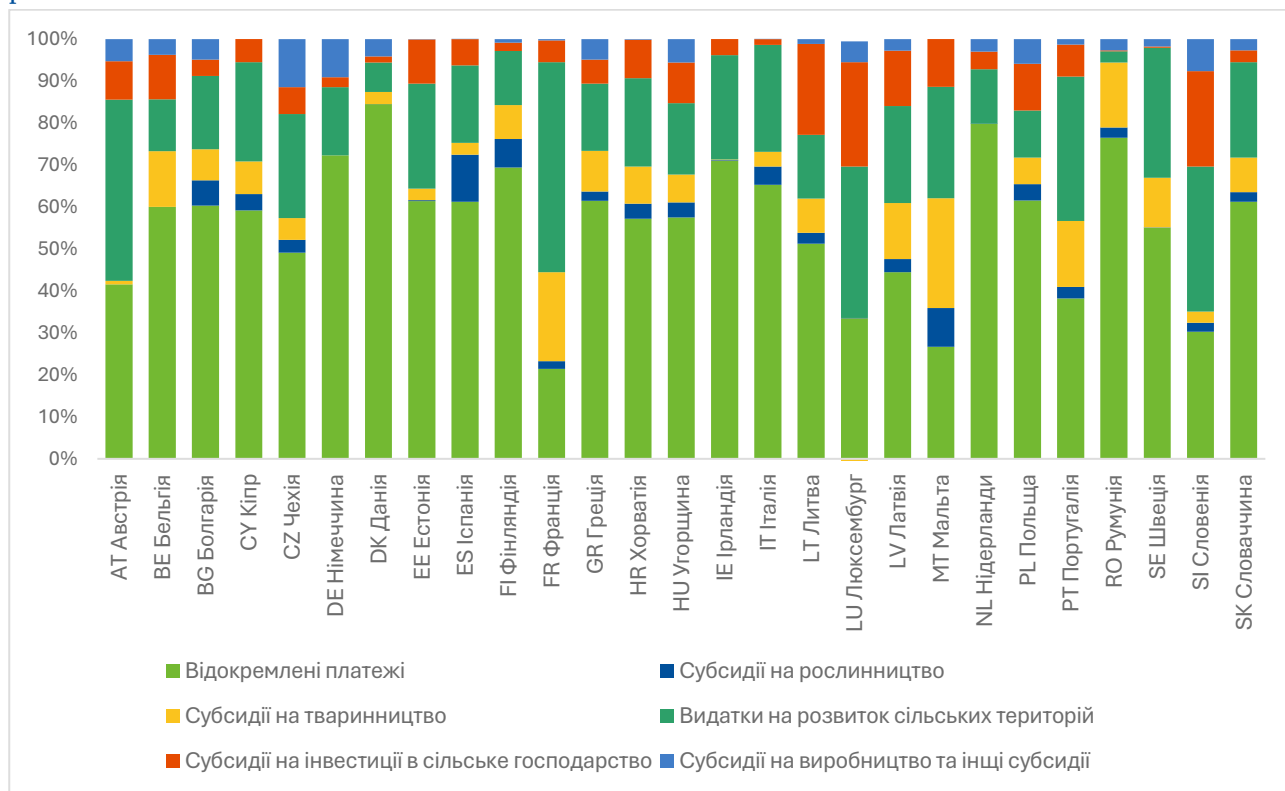
¹⁷ Див. глосарій [FADN PUBLIC DATABASE SO \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eafrd/fundamentals/glossary/), публічної бази порталу ЄС, що використовують для обліку сільськогосподарських підприємств.

- **Виплати в рамках програми розвитку сільського господарства:** в цю групу входять природоохоронні виплати, виплати фермерським господарствам на найменш сприятливих територіях, а також допомога в модернізації та покращенні стандартів сільськогосподарського виробництва.
- **Субсидії на виробництво,** тобто, субсидії на придбання сировини, а також субсидії на ренту та оплату праці;
- **Інші субсидії** – здебільшого, допомога, що надається за екстраординарних несприятливих обставин.

В 2020-му році, кількість фермерських господарств в ЄС сягала 9,1 млн¹⁸, з них 6,7 млн отримували виплати в рамках САП ЄС¹⁹. В рамках програми 2014-2022, відокремлені виплати становили левову частку всіх виплат у більшості країн-членів ЄС. Франція, Мальта, Португалія, та Румунія також отримали значні субсидії на тваринництво – що, утім, не корелює із відносним розміром тваринницької галузі в цих країнах (див. Рис. 3). Порівняно невелика частка виплат припадає на субсидії на рослинництво, тоді як у більшості країн, фермери користалися із виплат направлених на розвиток сільського господарства.

Рисунок 11. Структура виплат репрезентативного фермерського господарства в країнах-членах ЄС в рамках САП ЄС 2014-2022

Джерело: візуалізація ЦЕС на основі даних [FADN PUBLIC DATABASE SO \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/fadn/). Методологічна примітка: для цього графіку, ми аналізували збір даних для репрезентативних ферм, що базується на мікро-даних наданих окремими фермерами (це необхідна передумова виплат). Отже, статистика освоєння коштів з фондів «першого» та «другого компоненту» окремими країнами-членами може дещо відрізнятися.

¹⁸ За даними [Євростату](https://ec.europa.eu/eurostat/).

¹⁹ [A greener and fairer CAP](https://ec.europa.eu/eurostat/).

4.1. БЮДЖЕТ САП ЄС

САП ЄС фінансується із бюджету ЄС²⁰, що, в свою чергу, поповнюється кожною країною-членом пропорційно до її ВВП та подушного доходу. Зважаючи на значну площу сільськогосподарських земель в Україні та порівняно невисокий рівень доходу, її майбутнє членство в ЄС часто пов'язують із значним бюджетним навантаженням на інші країни-члени ЄС. Проте, обсяг коштів, які національний уряд отримує на реалізацію САП ЄС залежить від багатьох чинників, зокрема:

- історичних обсягів виплат;
- площі сільськогосподарських земель;
- економічних чинників (менш розвинені країни зазвичай отримують більше фінансування);
- чинників навколишнього середовища та клімату (країни з менш сприятливими умовами можуть розраховувати на додаткове фінансування);
- якості національної стратегії розвитку сільського господарства та її послідовної імплементації;
- стратегічних цілей чинної політики САП ЄС;
- політичних неогоціацій (багаторічна бюджетна рамка затверджується Європейським парламентом).

Таким чином, додаткове бюджетне навантаження пов'язане із майбутнім членством України в ЄС залежить від багатьох чинників – і переважна більшість цих чинників навряд піддається прогнозам. Вплив війни також сильно ускладнює завдання – з 2021-го року, Україна втратила значну частину сільськогосподарських територій, а шкоду для стану сільськогосподарських земель годі і оцінити. Крім того, виникають чисельні технічні питання. Наприклад, утримання земель під паром (сільськогосподарських угідь, що не задіяні у виробництві – так званих fallow land) – це одна із природоохоронних вимог САП ЄС, за це фермери отримують додаткові виплати. Чи можна вважати все ще заміновані поля ґрунтами під паром? Чи розмінування сільськогосподарських земель можна фінансувати із Європейського фонду розвитку сільських територій? Досвід України унікальний, і багато чого залежатиме від ходу перемовин.

Аби зрозуміти порядок цифр, зазначимо, що рамках багаторічного бюджету 2021-2027, на перший компонент САП ЄС призначено 291,1 млрд євро, а на другий – 95,5 млрд євро²¹.

Наскільки нам відомо, максимальна оцінка щодо видатків пов'язаних із участі України в програмі САП ЄС сягає 96,5 млрд євро протягом семи років²². Проте, цю оцінку потрібно сприймати із обачністю, оскільки вона базується на припущенні, що в 2030-му році, Україна вступить до ЄС та почне отримувати повні виплати нарівні з іншими країнами-членами. Це малоімовірно, оскільки після 2004-

---

²⁰ За багаторічною бюджетною рамкою 2021-2027, 31% всіх централізованих видатків ЄС припадає на САП - [Understanding EU farm payments \(europa.eu\)](#). Варто також зазначити, що прямі виплати та субсидії (і інші заходи інтервенції на ринках сільськогосподарських товарів) завжди фінансувалися із окремого бюджету ЄС, тоді як видатки на розвиток сільських територій в минулому спів-фінансувалися з бюджетів ЄС, національних бюджетів, та бюджетів багаторічних національних та урядових програм. Починаючи з 2023-го року, ці виплати уніфіковано (див. більш детальний опис реформ у наступному розділі).

²¹ [CAP funds - European Commission \(europa.eu\)](#).

²² [EU estimates Ukraine entitled to €186bn after accession](#)

го року, більшість нових країн-членів пройшли через «перехідний період» із поступовим збільшенням виплат²³; крім того, аграріям потрібен час, аби розібратися, як брати участь в програмі САП²⁴. До того ж, на разі не існує навіть рамки багаторічного бюджету ЄС на період розрахунків, що також викликає певні сумніви щодо їх достовірності.

Інше дослідження, що базується на досвіді Польщі та Румунії, стверджує, що якби Україна була членом ЄС в 2022-му році, то річні виплати САП сягнули б € 10,4 млрд на рік²⁵ (ця сума трохи вища за обсяг виплат для Франції в 2022-му році). Оцінка Jacques Delors Centre ще більш консервативна – €7,6 млрд на рік²⁶. Загалом, різниця між мінімальною та максимальною оцінкою коштів участі України в САП ЄС становить близько €40 млрд (ця сума співставна із загальним обсягом фінансування в рамках Ukraine facility).

Підбиваючи підсумки, обсяг субсидій та виплат на розвиток сільського господарства та сільських територій в Україні дійсно важко спрогнозувати, оскільки політичні чинники гратимуть далеко не останню роль в цих сферах. Найбільш запеклі публічні дискусії точаться саме навколо прямих виплат власникам сільськогосподарських земель. Доцільно очікувати, що в перші роки членства, українські фермери будуть отримувати виплати в рамках спрощеної Single area payment, подібно до переважної більшості країн, що приєдналися до ЄС після 2004-го року. Окрім того, необхідно взяти до уваги структуру сільського господарства в Україні, в якій левову частку посідає саме рослинництво; отже, для обчислення середньої виплати за гектар в ЄС, необхідно використовувати вибірку рослинницьких ферм. Ми також маємо враховувати ефект нещодавньої реформи – встановлення максимального обсягу прямих виплат на ферму. Таким чином, за нашими грубими (за відсутності деталізованих мікро-даних щодо структури українських сільськогосподарських підприємств) підрахунками, максимальна сума прямих виплат українським фермерам в рамках САП ЄС сягатиме близько € 5 млрд на рік²⁷.

4.2. ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ САП ЄС ДЛЯ КРАЇН-ЧЛЕНІВ

За останні десятиліття, принципи та механізми дії САП ЄС багаторазово змінювалися. Окрім того, багато чого залежить від структури аграрного виробництва в країні та інших чинників. Тим не менш,

---

²³ Наприклад, в 2004-му році, Польща отримала право лише на 25% прямих виплат передбачених САП; виплати поступово збільшувалися протягом 10-ти років.

²⁴ Наприклад, в Болгарії, порівняно невелика частина фермерів брала участь в програмі САП – переважно, через адміністративні бар'єри – див. Todorova, S. (2016). Bulgarian agriculture in the conditions of the EU Common Agricultural Policy. *Journal of Central European Agriculture*, 17(1), 107-118.

²⁵ [The Potential Impact of Ukrainian Accession on the EU's Budget –and the Importance of Control Valves](#)

²⁶ [20231213 LindnerNguyenHansum Enlargement.pdf \(delorscentre.eu\)](#)

²⁷ Методологічна примітка: для обчислення обсягу виплат, ми використовували вибірку рослинницьких ферм нових членів ЄС (Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литви, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини), що отримують виплати в рамках Single area payment (спрощеної схеми виплат, що не враховує історичний обсяг виплат для обчислення поточних виплат). На основі даних [FADN PUBLIC DATABASE SO \(europa.eu\)](#), ми обчислили загальний обсяг відокремлених виплат та виплат в рамках схеми Single area payment, що припадають на один гектар території. Максимальний обсяг виплат включає всі прямі виплати на сільськогосподарські землі в Україні станом на 2021-й рік. Окрім того, ми врахували обмеження на максимальні виплати для одного господарства в ЄС, що вступили в силу в 2023-му році.

ми можемо розглянути досвід країн-членів ЄС, аби зрозуміти, як участь в САП ЄС позначиться на українській економіці та секторі АПК.

4.2.1. РІВЕНЬ КОНЦЕНТРАЦІЇ РИНКУ

У переважній більшості нових членів ЄС, запровадження САП супроводжувалося збільшенням частки великих фермерських господарств²⁸. Порівняно великі підприємства можуть спів-фінансувати інвестиційні програми САП ЄС, та, таким чином, отримувати більші вигоди від модернізації виробництва. Окрім того, коливання ринку сільськогосподарської продукції (подекуди спричинені публічними інтервенціями в сільськогосподарські ринки в рамках САП) становлять меншу загрозу для великих виробників. Насамкінець, великі виробники мають більше адміністративних спроможностей, аби виконувати вимоги САП ЄС та вести необхідний облік. Програма САП 2023-2027 має на меті запровадити більш «справедлив» механізми виплат²⁹, проте, про результати говорити зарано. Український агроринок відрізняється високим рівнем концентрації. Отже, аби надати рівні можливості порівняно невеликим виробникам, профільні міністерства матимуть надавати їм технічну допомогу (принаймні у перші роки членства).

4.2.2. ПРОДУКТИВНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Починаючи із 2005-го року, САП ЄС все більше сконцентрована на прямих виплатах фермерам, і все менше – на субсидіях. На відміну від останніх, прямі виплати менше впливають на механізми вільного ринку, одночасно стабілізуючи дохід фермерів. Ця реформа мала позитивний ефект на продуктивність сільського господарства в ЄС; проте, не у всіх країнах-ЄС рівень відокремлених виплат асоціюється із вищим рівнем продуктивності³⁰. До того ж, існують певні докази негативного впливу субсидій на рослинництво та природоохоронних виплат на рівень продуктивності, тоді як решта виплат, загалом, сприяють гармонізації рівня продуктивності в Європі³¹. Якщо говорити про нові країни-члени ЄС, рівень продуктивності праці в сільському господарстві в Болгарії³² та Польщі³³ дещо збільшився після запровадження САП, що почасти пояснюється притоком порівняно молоді та освіченої робочої сили до аграрної галузі. Проте, результати

---

²⁸ Todorova, S. (2016). Bulgarian agriculture in the conditions of the EU Common Agricultural Policy. *Journal of Central European Agriculture*, 17(1), 107-118; Rogoźnicki, D., Kondracki, S., Baranowska, A. (2018). Common agricultural policy as a determinant of transformation in Polish agriculture. *Proceedings of the 2018 International Scientific Conference 'Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy' No 1*, Warsaw, 7–8 June 2018, pp. 168–174; Tocco, B., Davidova, S., & Bailey, A. (2013). The Impact of CAP Payments on the Exodus of Labour from Agriculture in Selected EU Member States. *Factor Markets Working Document No. 66*, August 2013. <https://doi.org/10.22004/AG.ECON.182816>.

²⁹ [CAP 2023-27 - European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/cap2023-27/)

³⁰ Rizov, M., Pokrivčák, J., & Ciaian, P. (2013). CAP Subsidies and the Productivity of EU Farms. *Political Economy - Development: Domestic Development Strategies eJournal*. <https://doi.org/10.1111/1477-9552.12030>.

³¹ Quiroga, S., Suárez, C., Fernández-Haddad, Z., & Philippidis, G. (2017). Levelling the playing field for European Union agriculture: Does the Common Agricultural Policy impact homogeneously on farm productivity and efficiency?. *Land Use Policy*, 68, 179-188. <https://doi.org/10.1016/J.LANDUSEPOL.2017.07.057>.

³² Borisov, P., Kolaj, R., Yancheva, C., Yancheva, S. (2019). Influence of the common agricultural policy on Bulgarian agriculture. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 25(3), 439–447.

³³ Rogoźnicki, D., Kondracki, S., Baranowska, A. (2018). Common agricultural policy as a determinant of transformation in Polish agriculture. *Proceedings of the 2018 International Scientific Conference 'Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy' No 1*, Warsaw, 7–8 June 2018, pp. 168–174.

дослідження, в якому задіяно більшу вибірку, свідчать, що ефект САП ЄС на продуктивність сільського господарства у нових країнах-членах був радше негативним³⁴.

4.2.3. РЕГІОНАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ

САП ЄС має певний опосередкований вплив на рівень регіональної нерівності, особливо у нових країнах-членах. Наприклад, у Польщі та Угорщині, виплати в рамках САП протидіяли відтоку робочої сили з сільського господарства у сільськогосподарських регіонах³⁵. Окрім того, політика сприяла економічному зростанню у сільськогосподарських регіонах, які, зазвичай, демонструють порівняно невисокий рівень доходу³⁶. Проте, оскільки САП ЄС створює непропорційно сприятливі умови для великих фермерів у регіонах з порівняно високим доходом, політика може поглиблювати регіональну нерівність³⁷.

4.3. САП ЄС 2023-2027

Основа нормативно-правової бази САП ЄС на 2023-2027 рр. включає три регламенти:

- Регламент ЄС 2021/2115³⁸ визначає засади розробки та імплементації національних стратегій розвитку сільського господарства та сільських територій в країнах-членах ЄС;
- Регламент 2021/2116³⁹ визначає засади фінансування, управління, та моніторингу фінансування в рамках САП ЄС;
- Регламент 2021/2117⁴⁰ визначає ключові принципи функціонування внутрішнього ринку сільськогосподарських товарів ЄС.

Зміна законодавства позначила зміни у підході до фінансування в рамках САП ЄС. В рамках САП 2014-2022, прямі виплати фермерам та інтервенції на ринки сільськогосподарських товарів (наприклад, субсидії) фінансувалися із центрального бюджету ЄС, тоді як інвестиції в розвиток сільського господарства та сільських територій спів-фінансувалися національним урядом та ЄС та підлягали слабшому контролю. З 2023-го року, заходи в рамках обох програм об'єднані в одному стратегічному плані для всіх видатків САП, що дозволяє досягти кращої узгодженості сільськогосподарських політик. Окрім того, нововведення запобігає перехресному фінансуванню однієї країни-члена із декількох фондів ЄС.

---

³⁴ Duquenne, M., Tsiapa, M., & Tsiakos, V. (2019). Contribution of the Common Agricultural Policy to agricultural productivity of EU regions during 2004–2012 period. *Review of Agricultural, Food and Environmental Studies*, 100, 47 - 68. <https://doi.org/10.1007/s41130-019-00093-9>.

³⁵ Tocco, B., Davidova, S., & Bailey, A. (2013). The Impact of CAP Payments on the Exodus of Labour from Agriculture in Selected EU Member States. *Factor Markets Working Document No. 66*, August 2013. <https://doi.org/10.22004/AG.ECON.182816>.

³⁶ Grodzicki, T., & Jankiewicz, M. (2022). The role of the common agricultural policy in contributing to jobs and growth in EU's rural areas and the impact of employment on shaping rural development: Evidence from the Baltic States. *PLoS ONE*, 17. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0262673>.

³⁷ Papadopoulos, A. (2015). The Impact of the CAP on Agriculture and Rural Areas of EU Member States. *Agrarian South: Journal of Political Economy*, 4, 22 - 53. <https://doi.org/10.1177/2277976015574054>.

³⁸ [Regulation - 2021/2115 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

³⁹ [Regulation - 2021/2116 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

⁴⁰ [Regulation - 2021/2117 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

Вимогу щодо розробки та імплементації національної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій було запроваджено з метою децентралізації та підвищення ефективності видатків в рамках САП ЄС. Національна стратегія має узгоджуватися із основними принципами та цілями САП ЄС; проте, країни-члени мають відтепер більше гнучкості у визначенні напрямків на механізмів сільськогосподарської політики. Окрім того, запровадження кількісних індикаторів для кожної країни сприяє більш ефективному моніторингу (в минулому, САП ЄС часто критикували за неефективність, що, ймовірно, сприяло зміщенню фокусу на конкретні цілі та індикатори).

Умови фінансування також змінилися. Зокрема, щонайменше 25% обсягу прямих виплат має припадати на природоохоронні ініціативи – наприклад, органічне фермерство. Щонайменше 35% бюджету на розвиток сільського господарства та сільських територій має виділятися на підтримку біорізноманіття, охорону навколишнього середовища, та добробут тварин, і 40% бюджету САП ЄС загалом має бути направлено на протидію кліматичним змінам⁴¹.

У минулому, обсяг сільськогосподарської продукції в рамках САП ЄС досить жорстко регламентувався, що відчутно вдарило по декількох важливих галузях у нових країнах-членах (овочівництво в Болгарії, виробництво цукру в Польщі тощо). САП ЄС 2023-2027 декларує більш ринковий підхід, що має сприяти конкурентним перевагам європейських виробників на міжнародному рівні. Більше уваги приділяється добробуту малих і середніх виробників, котрих нова політика також має заохочувати утворювати асоціації з метою збільшення їхньої можливості впливати на ринок.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

На Україну припадає приблизно чверть усіх європейських сільськогосподарських земель. Відповідно, Україна випереджає ЄС за внеском сільськогосподарської галузі до ВВП та часткою працівників задіяних у сільському господарстві. Ба більше, з початку 2022-го року, частка сільськогосподарських товарів у українському експорті до ЄС помітно збільшилася (на поточний момент, вона становить близько 50%). Сукупність цих чинників викликає питання щодо можливості повністю інтегрувати українську сільськогосподарську галузь до внутрішнього ринку ЄС так, аби це не спричинило значного шоку на європейських ринках сільськогосподарської продукції. Додатковий аргумент, що часто лунає під час публічних дискусій – це потенційний вплив вступу України до ЄС на бюджет САП. Проте, ці бар'єри можна успішно нівелювати.

1. **Сільське господарство в Україні дійсно менш диверсифіковане у порівнянні з переважною більшістю країн-членів ЄС.** В Україні, рослинництво значно переважає над тваринництвом. Окрім того, лєвова частка сільськогосподарських земель припадає на зернові та технічні культури – площі цілком співставні із загальним обсягом земель, що припадає на ці культури в ЄС. Проте, Україна також створює значний попит на готові харчові продукти вироблені в ЄС – повна лібералізація торгівлі між Україною та ЄС, швидше за все, тільки збільшить його обсяг. Ба більше, основні імпортери українського зерна, як правило, мають досить розвинений сектор

---

⁴¹ [Regulation - 2021/2115 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#)

тваринництва. Таким чином, порівняно розвинений сектор рослинництва в Україні створює умови для розумної спеціалізації в країнах-членах ЄС.

2. **На українському ринку рослинництва домінують великі агрохолдинги, що різьняється від «родинної» моделі фермерства у ЄС.** Високий рівень концентрації – це одна із причин конкурентоспроможності української продукції. Аргумент про великих виробників часто згадується в контексті прямих виплат. Проте, сучасна політика САП обмежує виплати для великих підприємств, тож, для більшості українських агрохолдингів безпосередня фінансова користь буде досить скромною. На нашу думку, саме невеликі українські виробники зможуть отримати найбільше вигоди від участі в САП ЄС. Однак, вони потребуватимуть значної технічної допомоги протягом перших років членства України в ЄС.
3. **Україна має значні площі сільськогосподарських земель, але це не розорить інші країни-члени ЄС.** Як ми зазначали вище, існують обмеження на виплати для одного підприємства. Враховуючи виручку найбільших українських холдингів, участь в програмі САП ЄС не вбачається економічно доцільною для них. Якщо говорити про заходи ринкової інтервенції та видатки на розвиток сільського господарства та сільських територій, їх обсяг значною мірою залежатиме від процесу перемовин.
4. **Україна має визначитися із моделлю розвитку сільського господарства, і ця модель має узгоджуватися із стратегією регіонального розвитку.** У поточній версії САП ЄС, національна стратегія розвитку сільського господарства – це ключовий програмний документ, що визначає обсяг фінансування сільськогосподарських програм з бюджету ЄС, статті видатків, та критерії моніторингу та оцінки. САП ЄС 2023-2027 декларує певні цілі, проте, кожна країна-член має достатньо автономії, аби самостійно визначати області застосування та механізми політики. Наприклад, в рамках критерію «більш справедливої та економічно стійкої аграрної політики», Польща воліє інвестувати у конкурентоспроможність невеликих ферм⁴², Голландія витратить додаткові гроші на технічну допомогу фермерам у розробці бізнес-планів та діджиталізацію⁴³, а Румунія збільшить виплати для малих і середніх виробників⁴⁴. Насамперед, Україна має визначитися із баченням щодо майбутнього сільськогосподарського сектору – і це бачення також має узгоджуватися зі стратегіями розвитку сільськогосподарських регіонів.

---

⁴² [At a glance: Poland's CAP Strategic Plan \(europa.eu\)](#)

⁴³ [At a glance: The Netherlands's CAP Strategic Plan \(europa.eu\)](#)

⁴⁴ [At a glance: Romania's CAP Strategic Plan \(europa.eu\)](#)